

ԵՂԻԱ ԹԱՇՃԵԱՆ

*Լիբանան, Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի
«Իսամ Ֆարես» Հանրային Քաղաքականություն եւ
Միջազգային Յարաբերություններու Ինստիտուտ
էլ. փոստ՝ yeghia.tash@gmail.com*

DOI: 10.56813/2953-786X-2022.2-149

**ԻՐԱՆԻ ՀԱՐԿԱՂԱԿԱՆ ԱՐՏԱՔԻՆ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ**

Ներածություն

Շատ իրանցի փորձագետներ և վերլուծաբաններ կարծում են, որ ԱՄՆ-ի ազդեցությունը որոշ տարածաշրջաններում քայքայվում է: Այս տեսակետն արդարացված է Աֆղանստանից, Իրաքից և Մերձավոր Արևելքի այլ շրջաններից ԱՄՆ ԶՈՒ դուրսբերմամբ: ԱՄՆ-ն այժմ ավելի մեծ սպառնալիք ունի, որով պետք է զբաղվի. այն Չինաստանն է, որի շրջանակում պետք է Պեկինին զսպի, հատկապես, Հարավային Ասիայում: Այնուամենայնիվ, ԱՄՆ-ի ռազմական դուրսբերումը տարածաշրջաններից չի նշանակում, որ նրա ազդեցությունը կնվազի, քանի որ ամերիկացիներն իրենց քաղաքականությունը վարելու են իրենց վստահելի և դաշնակից երկրների միջոցով:

Այսինքն, ԱՄՆ-ն սառուղիների, իսրայելցիների և թուրքերի միջոցով է փորձելու ապահովել իր շահերը տարածաշրջանում՝ զսպելով ռուսականը, իրանականն ու չինականը: Իրանցիները՝ հատկապես, պահպանողականները, տարածաշրջանային աշխարհաքաղաքական և աշխարհատնտեսական զարգացումները դիտարկում են այս (հակա-իսրայելական և հակա-ամերիկյան) պրիզմայով: Ահա դա է պատճառը, որ Իրանն

ուղղակիորեն միջամտեց Սիրիայում և Իրաքում ընթացող գործընթացներին, քանի որ «սուննի-իսլամիստական ջիհադիզմը» դիտարկել են որպես «ամերիկա-սիոնիստական-դավադրություն»՝ տարածաշրջանում ուժերի հավասարակշռությունը փոխելու և Իրանն ապակայունացնելու համար:

Թեհրանը Հարավային Կովկասը դիտարկում է միևնույն պրիզմայով: Թեև Թեհրանը դիվանագիտորեն և ռազմական առումով այնքան ակտիվ չէր իր քաղաքականությամբ, ինչպես Մերձավոր Արևելքում, այնուամենայնիվ, այս ուսումնասիրությամբ.

- ընդգծվելու են Իրանի սահմանափակումներն ու «կարմիր գծերը» տարածաշրջանում,

- պատասխան կտրվի հարցադրմանը, թե ինչու Իրանը պասիվ դիվանագիտությունից անցավ «պարտադրողական» դիվանագիտության,

- կներկայացվի մի քանի առաջարկություններ՝ հայ-իրանական հարաբերություններն ամրապնդելու ուղղությամբ:

Իրանի քաղաքականությունը Հայաստանի և Արցախի ուղղությամբ.

Խորհրդային Միության փլուզումից հետո Իրանը համբերատար զգույշ հետևում էր Հարավային Կովկասի զարգացումներին: Թեհրանի գլխավոր ռազմավարական նպատակն էր կանխել ԱՄՆ-ի սրայելական ներթափանցումը տարածաշրջան, և Ռուսաստանի ռազմաքաղաքական ազդեցության տարածումը տարածաշրջանում, մասնավորապես՝ Հայաստանը դիտարկում էր որպես բուֆերային գոտի՝ ընդդեմ արև-

մտյան և նույնիսկ թուրքական էքսպանսիոնիստական գործողությունների դեմ:

Սակայն 2018 թ.-ից հետո իրանցիները Հայաստանում զարգացումները դիտարկեցին «Արևմուտքի կողմից ֆինանսավորվող գունավոր հեղափոխությունների» պրիզմայով, որի վերաբերյալ հրապարակումներն ընդգծվել են իրանական ԶԼՄ-ներում:

Մինչդեռ Թուրքիան սկսեց վարել անկախ արտաքին քաղաքականություն և հասավ այն կարգավիճակի, որ Ռուսաստանի հետ սկսեց կիսել ազդեցությունը Հյուսիսային Աֆրիկայում, Մերձավոր Արևելքում և Կովկասում: Իրանցի քաղաքական գործիչները կարծում էին, որ Թուրքիան, համագործակցելով Ռուսաստանի հետ, կնվազեցնի արևմտյան ազդեցությունը տարածաշրջանում և կիրաժարվի իր պանթուրքական և նեո-օսմանյան հավակնություններից¹:

Սակայն, Արցախյան 2-րդ պատերազմից հետո տարածաշրջանային զարգացումները ցույց տվեցին, որ Անկարան մղում է տարածաշրջանում հարկադրողական պանթուրքական արտաքին քաղաքականություն: 2020 թ. նոյեմբերի 9-ի եռակողմ հայտարարությունից և 2021 թ. հունիսի 15-ի «Շուշիի հռչակագրից» հետո պարզ դարձավ, որ Թուրքիայի հավակնությունները դուրս են եկել Կովկասից, իսկ Իրանն ավելի է մարգինալացվել:

Վերջին պատերազմի ժամանակ Իրանի քաղաքականությունը պարզ էր, որտեղ կոչ էր անում Հայաստանին ստորաբաժանումները դուրս բերել Լեռնային Ղարաբաղի հարակից

¹ Հարցազրույց քաղաքական վերլուծաբան Սեյիտ Մոսթաֆա Խոշեւերմի հետ, հոկտեմբեր 2021:

տարածքներից և հակամարտությունը լուծել խաղաղ ճանապարհով: Իրանը նույնիսկ փորձել է միջնորդ լինել երկու կողմերի միջև:

Իրանցի քաղաքական վերլուծաբան Մեյեդ Մոհամմադ Մարանդիի հետ հարցազրույցում վերջինս պնդում էր, որ Իրանի դիրքորոշումն ի սկզբանե հիմնված է եղել միջազգային իրավունքի պահպանման վրա, հետևաբար «օկուպացված տարածքները, որոնք օրենքով ադրբեջանական էին, պետք է վերադարձվեն Ադրբեջանին, և այն տարածքները, որոնք պատկանում էին Հայաստանին, պետք է կազմեն Հայաստանի մաս»²: Այսպիսով, պատերազմի ժամանակ «Իրանն ընդունել և աջակցել Ադրբեջանի ինքնիշխանությանը, իսկ այսօր Իրանն աջակցում է Հայաստանի ինքնիշխանությանը և թույլ չի տա թուրքական կամ տարածաշրջանային այլ ուժերին թուլացնել Հայաստանի տարածքային ամբողջականությունը», - հարցազրույցում նշել է դոկտոր Մարանդին³:

Ավելին, մյուս իրանցի փորձագետները, որոնց հետ իրականացրել ենք հարցազրույցների շարք, շատ զգուշավոր են եղել Լեռնային Ղարաբաղի հիմնահարցի առումով, չնայած այն հանգամանքին, որ նրանք կտրականապես դեմ էին 1988 թ. ԼՂԻՄ սահմանների հարակից տարածքների նկատմամբ հայկական վերահսկողությանը, սակայն միաժամանակ նրանք հստակ կարծիք չունեին այդ Լեռնային Ղարաբաղի կարգավիճակի ապագայի վերաբերյալ: Դրանով նրանք ցույց տվեցին իրենց անվստահությունն Ադրբեջանի նկատմամբ, նրանք որևէ կարծիք չեն արտահայտել մինչ 2020 թ. «ստատուս

² Հարցազրույց քաղաքագետ Մեյիտ Մոհամմադ Մարանդիի հետ, հոկտեմբեր 2021:

³ Նույն տեղում:

քվոյի» վերաբերյալ, սակայն կողմ են փոխզիջումային տարբերակով հարցի լուծմանը, որպեսզի տարածաշրջանը չներքաշվի մեկ այլ պատերազմի մեջ, որը ճանապարհ կարող է հարթել Թուրքիայի, ՆԱՏՕ-ի կամ Իսրայելի ազդեցության տարածման միջամտությունների համար:

Հետևաբար, իրանցի վերլուծաբաններից շատերը քննադատում էին Հայաստանի «անզիջումային դիրքորոշումը» Լեռնային Ղարաբաղի հարցում: Նրանք վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի նախապատերազմական հայտարարությունները և բանակցությունների ձևաչափի փոփոխությունը դիտարկեցին որպես պատերազմ հրահրելու և դրա համար ճանապարհ հարթելու և տարածաշրջանում արտաքին (*հիմնականում թուրքական և արևմտյան*) միջամտություն հրավիրելու միջոց:

Իրանի կողմից Հարավային Կովկասում սահմանափակումներն ու «կարմիր գծերը».

Ավանդաբար Իրանն ուներ երկու «կարմիր գիծ» Հարավային Կովկասում, 2020 թ. նոյեմբերի 9-ի եռակողմ հայտարարությունից հետո նրա ցուցակում ավելացավ ևս մեկ «կարմիր գիծ»: Այս կարմիր գծերը երբեմն կախված են տարածաշրջանում Իրանի արտաքին քաղաքականության սահմանափակումների փոփոխություններից:

Որո՞նք են այդ սահմանափակումները:

Թեհրանի սահմանափակումները կապված են տարածաշրջանում աշխարհատնտեսական նախագծերի հետ, ինչով էլ բացատրում է, թե ինչու Իրանը չի միջամտել պատերազմին:

1- **Հիմնական գործոնը**, որը դրդել է Իրանին պասիվ դիրքորոշում ունենալ Թուրքիայի նկատմամբ, Անկարայի քաղաքական և տնտեսական տարանցիկ դերն էր տարածաշրջան-

նում: Թուրքիան կարևոր առևտրային գործընկեր և տարան-
ցիկ միջանցք է իրանական գազն ու նավթը եվրոպական շու-
կաներ տեղափոխելու համար: Ե՛վ Անկարան, և՛ Թեհրանը
համագործակցում են նաև տարածաշրջանում քրդական շար-
ժումների դեմ դեմ: Նրանք երկուսն էլ դիմակայում էին նույն
տարածաշրջանային հակառակորդներին՝ Արաբական Միաց-
յալ Էմիրություններին և Սաուդյան Արաբիային⁴: Թուրքիան
նաև արդյունավետ խողովակ է ԱՄՆ-ի միակողմանի պատ-
ժամիջոցների հետևանքները հնարավոր մեղմելու համար: Այն
ժամանակ, երբ Իրանը գտնվում էր ԱՄՆ նախագահ Դ. Թրամ-
փի վարչակազմի «առավելագույն ճնշում» պատժամիջոցների
արշավի տակ և տարածաշրջանային լայնածավալ մրցակցու-
թյունների պատճառով, Իրանը դժվար թե իրեն թույլ տար իրե-
նից հեռացնել Թուրքիային⁵:

2- Իսրայելի և Ադրբեջանի ռազմատեխնիկական-հետա-
խուզական գործընկերությունը, որն ակտիվորեն և մշտապես
զարգանում ու ամրապնդվում է տարածաշրջանում, տազնապ
է առաջացրել Իրանում: Սակայն Ադրբեջանը Հարավային
Կովկասում միակ երկիրը չէ, որին ակտիվորեն աջակցում է
Իսրայելը, կա նաև Վրաստանը: Իրանը Վրաստանին դիտար-
կում է որպես ՆԱՏՕ-ի և, հատկապես, ԱՄՆ որոշումներ իրա-
կանացնողի: Այդ իսկ պատճառով, 2008 թ. ռուս-վրացական
պատերազմի ժամանակ Իրանն Աբխազիայի և Հարավային

⁴ Alex Vatanka, “Iran’s strong hand in the Arab world is missing in the Caucasus”, *Middle East Institute*, November 19, 2020, <https://www.mei.edu/publications/-irans-strong-hand-arab-world-missing-caucasus?fbclid=IwAR2ER1GikSJQyxem-flHHGIPAou0ddDYCogkyEDrPIZPvLZPJPlzBTnEL14>, accessed 10/10/2021.

⁵ Joshua Kucera, “Bolton visits Caucasus amid anti-Iran campaign”, *Eurasianet*, October 23, 2018, <https://eurasianet.org/bolton-visits-caucasus-amid-anti-iran-campaign>, accessed 10/10/2021.

Օսիայի խնդիրներով ոչ քննադատել և ոչ էլ բացահայտորեն աջակցել է Ռուսաստանին: Այնուամենայնիվ, Իրանի համար Վրաստանն ու Ադրբեջանը (*հաշվի առնելով Հայաստանի թեր-գազացած հեռահաղորդակցությունների ենթակառուցվածքային դերը*) կարևոր տարանցիկ հանգույցներ են եվրոպական և ռուսական շուկաների հետ առևտրի համար: Այդ է պատճառը, որ Իրանը չէր կարող ուղղակիորեն միայնակ զսպել կամ մարտահրավեր նետել ամերիկյան և իսրայելական ազդեցությանն այս տարածաշրջանում: Հետևաբար, ի տարբերություն Մերձավոր Արևելքի, որտեղ Իրանն ունի վստահելի գործընկերներ և դաշնակիցներ (*Միրիա, Հիզբոլլահ, Իրաքում ու Եմենում աշխարհագորայիններ*), որտեղ նրանք զսպում են Թեհրանի թշնամիներին, Իրանը չունի այդպիսի դաշնակիցներ Հարավային Կովկասում և չի կարող ուղիղ առճակատման գնալ հակառակորդների դեմ⁶:

Այնուամենայնիվ, 2021 թ. օգոստոսից հետո, երբ Իրանի ազգային անվտանգության դեմ ուղղված սպառնալիքներն ուժեղացան, Թեհրանի նոր կառավարությունը վերանայեց իր «կարմիր գծերը» Հարավային Կովկասում և իր պասիվ դիվանագիտությունը փոխարինեց գերակտիվ արտաքին քաղաքականությամբ:

Իրանցի քաղաքական վերլուծաբան, դոկտոր Մեյեդ Մուսաֆա Խոշեշեմի խոսքով, Իրանի ներկայիս կառավարությունը վերանայում է նախկին նախագահ Հասան Ռոհանիի քա-

⁶ Yeghia Tashjian and Mona Issa, “The axis of instability: The Azerbaijani-Israeli alliance”, *Nour News*, October 4, 2020, <https://nournews.ir/En/News/54444/The-axis-of-instability-The-Azerbaijani-Israeli-alliance>, accessed 18/11/2021.

ղաքականությունը Հարավային Կովկասում⁷: Վերլուծաբանը պնդում է, որ նախկին նախագահը և նրա ԱԳ նախարար Մոհամմադ Ջարիֆը պասիվ դիրքորոշում են ցուցաբերել պատերազմի նկատմամբ, քանի որ կարծում էին, որ Իրանին անհրաժեշտ է Թուրքիան՝ միջուկային բանակցություններն առաջ մղելու համար⁸: Իրանն ավելի շատ էր գնահատում իր առևտուրը Անկարայի հետ, քան Երևանի հետ հարաբերությունները: Սակայն պահպանողականների իշխանության գալով Իրանի նոր կառավարությունը հասկացել է, որ վտանգված են իր աշխարհաքաղաքական և աշխարհատնտեսական շահերը տարածաշրջանում:

Առաջինը. ինչպես նշվեց, իրանցի փորձագետների մեծ մասը, որոնց հետ հարցազրույցների շարք ենք ունեցել, դիտարկել են տարածաշրջանային դինամիկան հակա-իսրայելական պրիզմայից: Վերջին տարիներին Ադրբեջանի և Իսրայելի միջև եղել են բարձրաստիճան պաշտոնական հանդիպումներ, երկուստեք ստորագրվել են տնտեսական, անվտանգության և ռազմական համաձայնագրեր: Ավելին՝ Իսրայելն օգտագործում էր Ադրբեջանը որպես հետախուզական բազա՝ Հյուսիսային Իրանում Իրանի ռազմական գործողությունները լրտեսելու համար: Վերլուծաբան Խոշեշմի խոսքերով, Մոսադն Ադրբեջանի սահմանից մարդասպաններ և գործակալներ է ուղարկել Իրան՝ սպանելու իրանցի միջուկային գիտնականներին⁹:

⁷ Հարցազրույց քաղաքական վերլուծաբան Սեյիտ Մոսթաֆա Խոշեշեշմի հետ, հոկտեմբեր 2021:

⁸ Նույն տեղում:

⁹ Նույն տեղում:

Երկրորդը. Թուրքիայի աճող ազդեցությունը Հարավային Կովկասում Իրանի համար ևս մեկ «կարմիր գիծ» է, որը Անկարան հատել էր Երկրորդ Արցախյան պատերազմից հետո: Իրանը մտավախություն ուներ, որ այս հակամարտությունը կհանգեցնի Ադրբեջանին աջակցելու Թուրքիայի նախաձեռնողական քաղաքականությանը, և դա Անկարային ավելի մեծ բաժնեմաս կտա Հարավային Կովկասի ապագայում: Քանի որ պատերազմն ավարտվեց Ադրբեջանի ռազմական հաղթանակով, պարզ էր, որ Բաքու-Անկարա դաշինքն արմատապես ամրապնդվել է, և Թուրքիան պատրաստվում է մնալ Ադրբեջանում:

Հարկ է նշել, որ 2020 թ. սեպտեմբերի վերջին պատերազմի բռնկման հետ մեկտեղ Իրանի թյուրքախոս բնակավայրերում (Իրանի թյուրքախոս բնակչությունը կազմում է 25 %) ցույցեր բռնկվեցին՝ պահանջելով ակտիվ աջակցություն սահմանի մյուս կողմում գտնվող իրենց էթնիկ ազգակիցներին: Պատերազմն այդպիսով բորբոքեց նաև ադրբեջանական ազգայնականության զգացումը Հյուսիսային Իրանի ներսում: Թեհրանը մտավախություն ուներ, որ իրեն կներքաշեն հայ-ադրբեջանական պատերազմի մեջ: Դրան հաջորդեց նախագահ Ռ. Էրդոհանի խոսքերը՝ մեջբերելով վիճահարույց բանաստեղծությունը Բաքվում (10 դեկտեմբերի, 2020 թ.) տեղի ունեցած զորահանդեսի ժամանակ՝ այսպիսով էլ ավելի թշնամացնելով իրանցիներին¹⁰: Շատ իրանցիներ կարծում էին, որ Թուրքիան Իսրայելի և Ադրբեջանի գործակալների օգնությամբ պատրաստվում է ապակայունացնել Հյուսիսային Իրանը:

¹⁰ “Iran protests to Turkey over ‘meddling’ poem recited by Erdogan”, *Aljazeera*, December 11, 2020, <https://www.aljazeera.com/news/2020/12/11/iran-protests-to-turkey-over-meddling-poem-recited-by-erdogan>, accessed 15/10/2021.

Վերջապես, չնայած այն հանգամանքին, որ Թեհրանը ողջունել է ռազմական գործողությունների ավարտը, վերջին պատերազմում նրա պասիվ դիվանագիտությունը բերեց նրա՝ տարածաշրջանում իր կարևոր տարանցիկ դերի կորստին: Եռակողմ հայտարարության հիման վրա ադրբեջանական Նախիջևանի անկլավը կապնվելու է Ադրբեջանի հետ Հարավային Հայաստանով անցնող ճանապարհով, հնարավոր է, Մեղրիի շրջանով: Այժմ, երբ Թուրքիան ներթափանցել է տարածաշրջան, և Իսրայելը, այս պատերազմի միջոցով, կարողացել է քաղաքականապես մեկուսացնել Իրանը, Թեհրանը մտահոգված է նաև տնտեսապես մեկուսացված լինելուց:

2005 թ. Բաքվի և թուրքական Ջեյհան նավահանգստի միջև շուրջ 1700 կմ երկարությամբ խողովակաշարը սկսեց շահագործվել: Դեռևս պատժամիջոցների սահմանումից առաջ այդ խողովակաշարերն իրանական գազի արտահանումը փոխարինեցին ադրբեջանականով: Էներգետիկ անվտանգությունն ամրապնդել է թուրք-ադրբեջանական առևտրային հարաբերությունները, ինչպես նաև այդ երկու պետությունների կապերը Եվրոպայի հետ. այժմ Բաքվից նավթը Թուրքիայով առաքվում է եվրոպական երկրներ Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան խողովակաշարով: Ինչպես նշել է SWP գերմանական վերլուծական կենտրոնից Համիդդեգա Ազիզին, նոր երթուղին կնվազեցնի Իրանի՝ տարածաշրջանային տարանցիկ լինելու իմիջը և Նախիջևանի վրա ունեցած լծակները¹¹: Մինչդեռ Թուրքիան, որը սահմանակից է Նախիջևանին, ձեռք է բերում ցամաքային

¹¹ Yeghia Tashjian, “Iran and the Second Artsakh War: Has Tehran lost its leverage over the South Caucasus?”, *The Armenian Weekly*, January 27, 2021, <https://armenianweekly.com/2021/01/27/iran-and-the-second-artsakh-war-has-tehran-lost-its-leverage-over-the-south-caucasus/>, accessed 26/10/2021.

ելք դեպի ադրբեջանական կողմ՝ առանց Իրանի կամ Վրաստանի տարածքով անցնելու, այդպիսով ուղղակիորեն կապված լինելով Կենտրոնական Ասիայի շուկաներին: Այսպիսով Իրանը կկորցնի իր լծակները նաև Ադրբեջանի վրա:

Երբ Հայաստանի և Ադրբեջանի միջև սահմանային բախումներ սկսվեցին, և Ադրբեջանի նախագահը հայտարարեց Հայաստանից տարածքային պահանջների վերաբերյալ իր իրական մտադրությունները (10 դեկտեմբերի, 2020 թ.), իրանցիները սկսեցին վերանայել իրենց քաղաքականությունը՝ մտահոգվելով ՀՀ Սյունիքի մարզի վրա ադրբեջանական ազդեցության մեծացմամբ¹²: Իրանը Սյունիքի զարգացումներով ակտիվորեն մտահոգված տարածաշրջանային տերություններից է: Իրանի տեսանկյունից՝ Հայաստանի հետ միջազգայնորեն ճանաչված սահմանների հետ կապված ցանկացած փոփոխություն կամ Սյունիքի նկատմամբ Հայաստանի ինքնիշխանության փաստացի կորուստը կսպառնա Իրանի ազգային անվտանգությանը և Իրանին կոնի Թուրքիայի և Ադրբեջանի ողորմության տակ, հատկապես, երբ խոսքը վերաբերում է Թեհրանը Ռուսաստանին և Եվրոպային կապող առևտրային ուղիներին: Իրանը գնահատում է Հայաստանը իր հյուսիս-հարավ միջանցքի նախագծերի համար, և Հայաստանը կարող է վերածվել արժեքավոր աշխարհատնտեսական տարանցիկ

¹² Yeghia Tashjian, “Syunik and the Geo-Economic Future of the South Caucasus”, *The Armenian Weekly*, May 21, 2021, <https://armenianweekly.com/2021/05/21/-syunik-and-the-geo-economic-future-of-the-south-caucasus/>, accessed 4/8/2022.

հանգույցի միայն այն դեպքում, եթե ավարտի այս միջանցքը՝ այդպիսով Իրանը միացնելով Սև ծովին և դրանից դուրս¹³:

Հայ-իրանական հարաբերությունների ամրապնդմանն ուղղված առաջարկություններ.

Իրանցի փորձագետների հետ հարցազրույցների և հանդիպումների արդյունքում, ելնելով նրանց քաղաքական դիրքորոշումներից, նրանք հետաքրքիր առաջարկներ են կատարել հայ-իրանական հարաբերություններն ամրապնդելու համար: Այս առաջարկներից մի քանիսն իրատեսական էին և պետք է ուշադիր դիտարկվեն Երևանի կողմից, մյուս առաջարկությունները կարող են իդեալիստական թվալ՝ հաշվի առնելով տարածաշրջանի բարդ աշխարհաքաղաքական համակարգը, բայց նաև ընդգծում են, թե որքան հեռու կարող են գնալ իրանցի պահպանողականները, եթե զգան, որ իրենց ազգային անվտանգությունը վտանգված է:

- Եթե ապագայում Իրանը միանա ԵԱՀԿ-ին, ավելի լավ էլք կունենա դեպի եվրասիական, ռուսական, ինչպես նաև եվրոպական շուկաներ: Այս միացումը նաև ԵԱՀԿ անդամ երկրներին կտրամադրի ավելի մեծ էլք դեպի Պարսից ծոց և կմեծացնի առևտուրը և երկու կողմերի համար (Իրանը և ԵԱՀԿ այլ անդամներ) ավելի ուժեղ խթան կհանդիսանա՝ հետապնդելու ընդհանուր շահեր երրորդ կողմ պետություններում, օրինակ՝ Լևանտեում: Այսպիսով, Ռուսաստանն ու Իրանը ավելի ամուր համագործակցություն կունենան Լևանտեում և այլ տարածաշրջաններում, հետևաբար նրանք կաշխատեն

¹³ Yeghia Tashjian, “Is Iran making a comeback to the South Caucasus?”, *The Armenian Weekly*, October 20, 2021, <https://armenianweekly.com/2021/10/20/is-iran-making-a-comeback-to-the-south-caucasus/>, accessed 29/11/2022.

պաշտպանել իրենց ընդհանուր տնտեսական շահերը: Հետևաբար, տարածաշրջանային առևտրային ուղիների ապաշրջափակմամբ, երկարաժամկետ հեռանկարում Հայաստանը մուտք կունենա դեպի Լևանտեի շուկաներ և երկաթուղիներով կհասնի Արևելյան Միջերկրական ծով:

- Ե՛վ Հայաստանը, և՛ Իրանը կարող են արագ միասնական համագործակցություն սկսել համատեղ ձեռնարկատիրական ծրագրերի, ինչպես նաև Իրանի ներդրումների միջոցով Հայաստանի մայրուղիներում, հատկապես, Նորդուգ սահմանային անցակետից մինչև Երևան՝ «հյուսիս-հարավ» միջանցքի թողունակությունն ընդլայնելու նպատակով: Իրանի տեսանկյունից դա ոչ միայն կընդլայնի հայ-իրանական և տարածաշրջանային առևտուրը, այլև կխթանի Իրանի աշխարհատնտեսական շահերը Հայաստանում: Նման քայլերը կարող են հետագայում ներգրավել հնդկական, չինական և եվրոպական ներդրումներ, որոնք կուժեղացնեն Հայաստանի անվտանգությունն ու կայունությունը:

- Ե՛վ Հայաստանը, և՛ Իրանը կարող են նաև ռազմական համագործակցություն ունենալ՝ հանուն տարածաշրջանային կայունության և ապահովելու, որ տարածաշրջանի երկրների աշխարհաքաղաքական սահմանները կմնան հաստատուն և անվնաս, հատկապես Հայաստանում, և որպեսզի Իսրայելի և ԱՄՆ-ի նման պետությունները չփորձեն քաղության նոխագ դարձնել Հայաստանը՝ թուլացնելով ՀՀ-ին հանուն Կովկասում իրենց ծրագրերի: Այդ իսկ պատճառով, ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ Իրանում պետք է ստեղծվի հետախուզական համագործակցության կենտրոն, որտեղ երկու կողմերը կարող են կիսվել, վերլուծել և գնահատել տարածաշրջանային սպառնալիքներն ու ահաբեկչական գործողությունները,

որոնք կարող են վտանգ ներկայացնել երկու երկրների և տարածաշրջանի համար: Այս գործընթացը հեշտացնելու համար երկու երկրների անվտանգության ծառայության հաստատությունների միջև պետք է ստեղծվեն ուղիղ կապուղիներ:

- Անհրաժեշտ է, Սյունիքում բացել Իրանի հյուպատոսություն ռազմական համակարգողի/կցորդի հետ: Սա ճանապարհի կհարթի այլ պետությունների համար նմանատիպ քայլեր ձեռնարկելու և Սյունիքի միջազգային աջակցությամբ Հայաստանի ինքնիշխանությունը պահպանելու համար¹⁴:

- Հայաստանի և Ռուսաստանի Դաշնության համաձայնությամբ Սյունիքում ռազմաբազայի ստեղծում (իրանական պահպանողական փորձագետի առաջարկով)՝ 700-1000 իրանական ուժերի ներկայությամբ:

- Ադրբեջանական կողմի վրա ճնշումը մեծացնելու համար իրանական կողմը կարող է բարձրացնել Իրանով Նախիջևան մեկնող ադրբեջանցի բեռնատարների վարորդների տարանցման վճարները:

- Հայաստանի և Իրանի, Իրաքի, Սիրիայի և Լիբանանի սփյուռքի համայնքների միջև հաղորդակցության ընդլայնումը՝ Մերձավոր Արևելքում և Հարավային Կովկասում Իրանի մտադրություններն ու քաղաքականությունը համեմատելու և գնահատելու նպատակով: Այս համայնքները կարող են հանդես գալ որպես երկրորդական դեսպանություններ՝ հեշտացնելու հաղորդակցությունը և տեղեկատվության փոխանակումը տարբեր իրանական ու իրանամետ կազմակերպությունների և ՀՀ-ի միջև:

¹⁴ It is important to note that Iran already took such a decision on December 2021. “Iran To Open Consulate In Strategic Armenian Region”, *Azatutyun*, December 29, 2021, <https://www.azatutyun.am/a/31631830.html>, accessed 27/1/2022.

YEGHIA TASHJIAN

*Lebanon, Associate Fellow at Issam Fares Institute
for Public Policy and International Affairs at the
American University of Beirut
e-mail: yeghia.tash@gmail.com*

IRAN'S ASSERTIVE FOREIGN POLICY TOWARDS SOUTH CAUCASUS

Many Iranian experts and scholars believe that the influence of the US is eroding in the region. This argument is justified by the US withdrawal from Afghanistan, Iraq, and other parts of the Middle East. However, the US military withdrawal and redeployment from the region does not mean its influence will diminish since the Americans will pursue their policy through their proxies and allies. Hence, the Saudis, Israelis, and Turks will try to shape the US interest in the region by containing the Russian, Iranian and Chinese interests. Iranians, especially the conservatives, view the regional geopolitical and geo-economic developments through this (anti-Israeli and anti-American) prism. This is why Iranians directly intervened in Syria and Iraq since they saw the “Sunni-Islamist jihadism” as an “American-Zionist plot” to change the balance of power in the region and destabilize Iran.

Tehran looks to the South Caucasus through the same prism. Although Tehran, diplomatically and militarily was not pro-active as its presence in the Middle East, however, this paper will highlight Iran's limitations and “red lines” in the region, analyze them and ask why Iran shifted from passive to assertive diplomacy, and raise few recommendations to strengthen the Armenian-Iranian relations.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Հարցազրույց քաղաքական վերլուծաբան Սեյիտ Մոսթաֆա Խոշշեքերմի հետ, հոկտեմբեր 2021:

2. Alex Vatanka, “Iran's strong hand in the Arab world is missing in the Caucasus”, *Middle East Institute*, November 19, 2020, <https://www.mei.edu/publications/irans-strong-hand-arab-world-missing->

caucasus?fbclid=IwAR2ER1GikSJQyxemf1HHGIPAou0ddDYCogkyEDrPIZPvLZPJPlzBTnELl4.

3. Iran protests to Turkey over ‘meddling’ poem recited by Erdogan”, *Aljazeera*, December 11, 2020, <https://www.aljazeera.com/news/2020/12/11/iran-protests-to-turkey-over-meddling-poem-recited-by-erdogan>.

4. It is important to note that Iran already took such a decision on December 2021. “Iran To Open Consulate In Strategic Armenian Region”, *Azatutyun*, December 29, 2021, <https://www.azatutyun.am/a/316318-30.html>.

5. Joshua Kucera, “Bolton visits Caucasus amid anti-Iran campaign”, *Eurasianet*, October 23, 2018, <https://eurasianet.org/bolton-visits-caucasus-amid-anti-iran-campaign>.

6. Yeghia Tashjian and Mona Issa, “The axis of instability: The Azerbaijani-Israeli alliance”, *Nour News*, October 4, 2020, <https://nournews.ir/En/News/54444/The-axis-of-instability-The-Azerbaijani-Israeli-alliance>.

7. Yeghia Tashjian, “Iran and the Second Artsakh War: Has Tehran lost its leverage over the South Caucasus?”, *The Armenian Weekly*, January 27, 2021, <https://armenianweekly.com/2021/01/27/iran-and-the-second-artsakh-war-has-tehran-lost-its-leverage-over-the-south-caucasus/>.

8. Yeghia Tashjian, “Syunik and the Geo-Economic Future of the South Caucasus”, *The Armenian Weekly*, May 21, 2021, <https://armenianweekly.com/2021/05/21/syunik-and-the-geo-economic-future-of-the-south-caucasus/>.

9. Yeghia Tashjian, “Is Iran making a comeback to the South Caucasus?”, *The Armenian Weekly*, October 20, 2021, <https://armenianweekly.com/2021/10/20/is-iran-making-a-comeback-to-the-south-caucasus/>.